

KADONNUT OULU

KADONNUT OULU
keskustelu merkityksestä

Ok Jyväs-Ainola

PROUST Tiedättehän, menneisyyden tunteminen on avain itsensä tuntemiseen.

— Jo vain, eikä tuo liene sinun keksimääsi?

PROUST Ei olekaan, mutta ei se tehne väittämäni vääräksi?

— Ei toki, ei. Jospa aloittaisin positiivisemmalla mielellä: väittämasi on hyvä lähtökohta keskustelulle.

PROUST Tiedättehän, että olen kovasti viehtynyt paikannimistöön.

— Kyllä.

PROUST Ja mielestäni nimet säilyttävät sisällään paljon tiedostamatonta, jonnekin mielen sopukoihin haudattua yhteistä tietoisuutta.

— Nimet tosiaan säilyttävät mennyttä. Läheisiä paikannimiä yhdistelmällä saattaa jopa hahmottaa yleiskuvan menneestä, josta ei asiakirjoja tai dokumentteja ole säilynyt. Mutta onko se tiedostamatonta? Ja voiko tiedostamaton olla tietoisuutta?

PROUST Tässä näyttää päällisin puolin olevan sisäinen ristiriita, mutta ehkä siihen voimme keskustelussamme tarkemmin paneutua?

— Se sopii.

PROUST Ehkä tarvitsisimme jonkin käytännöllisen lähtökohdan.

— Olen kotoisin Maaningalta, Vianan kylästä. Siinä olisi kaksi sopivaa nimeä, jotka molemmat tulevat jostakin saamen kielestä: ‘Iso siika’ ja ‘koskirysä’.

PROUST Ajattelin kyllä jotakin paljon useampaa koskevaa. Olemme nyt Oulussa, sopisiko siis Oulu?

VAHTOLA Oulu: Oulujokisuun kaupapaikan ja kaupungin nimenä juontuu tietysti Oulujoen nimestä. Oulu -nimien kantanimi lienee lopulta Oulujärven nimi; paikoin alava- ja suorantaisena se tulvi keväisin yli äyräittänsä, esimerkiksi Oulunevalle. Järven nimesivät hämäläiset eräkalastajat ehkä yli 1 000 vuotta sitten.

SAARIKIVI Oulujärven seudulla tiedetään asiakirjalähteiden valossa asuneen saamelaisia vielä 1500-luvulla. Suomalaisten ja saamelaisten lisäksi muista kansoista ei alueelta ole tietoja. Koko Suomen alueelta on kuitenkin kivikautisia arkeologisia löytöjä, jotka ilmeisesti ovat peräisin ajalta ennen suomalais-ugrilaisen kielimuodon saapumista maahan. Niinpä Oulu -nimen etymologiaa on etsittävä lähinnä suomen kielestä ja saamelaiskielistä, ja jos tämä ei onnistu sitä voitaneen pitää selvittämättömänä, tuntemattomasta muinaiskielestä peräisin olevana nimenä, joka suomeen on kulkeutunut mahdollisesti saamen välityksellä.

— Mutta entä karjalaiset, jotka näillä main kauppamatkoilla kulkivat

hyvinkin taajaan, ainakin myöhäisellä keskiajalla?

SILTAVAHTI Niin, ja olihan täällä 1300-luvulla venäläisten rakentama linna. Tämä nykyinen kastelli.

VAHTOLA Kastellin nimi johtunee pientä linnaketta tarkoittaneesta sanasta kastelli (latinan castellum). Taustalla saattoi olla Oulun vanhimman, 1300-luvun linnan sijainti. Paikalla oli jo 1500-luvulla myös Kastellin talo, jota asui Lasse Castell vuonna 1570.

SAARIKIVI Jos oulu -nimi on syntynyt suomalais-ugrilaisessa kielimuodossa, kyseessä on rakenteellisista syistä johdos. Mahdollisesti nimen lähtökohtana on ollut suomen murteiden oulu 'tulvavesi', joka lienee alkuaan saamelainen laina.

Esimerkiksi eteläsaamen ‘åulo’ merkitsee ‘sulanutta lunta’, ‘åulot’ taas ‘sulaa’.

VAHTOLA Alkuaan itähämäläinen sana oulu tarkoittaa ‘tulvavesi, tulviva vesi’.

PROUST Latinan sanan ‘aqua’ — siis ‘vesi’ — ai-johdannaiset muuttuvat usein eu’ksi tai ou’ksi. Esimerkiksi ranskalainen paikkakunta Ouville on saanut nimensä tätä kautta.

— Mutta sehän on Ranskassa, voisiko suomalaisilla paikkakunnilla olla samaa perua olevia nimiä?

SAARIKIVI On hyvin mahdollista, että Oulu tai sen taustalla oleva sanatavalla tai toisella palautuu jo saamea edeltäneeseen, tuntematto-

maan pohjoiseurooppalaiseen kieleen.

— Latinaan?

WIK Totta kai! Mehän olemme Länsi-Euroopasta lähtöisin. Ja saamelaiset ovat baskien kanssa samaa sukua. Pöljän kulttuurin aikaan...

— Pöljän?

WIK ...saamelaiset asuttivat lähes koko Suomea. Me suomalaiset ja ruotsalaiset harjoitimme poikkinaaintia jo Elben eri rannoilla asuessamme. Ja samaa jatkamme nyt Tornionjoen yli.

SAARIKIVI Eihän latina ole tuntematon.

WETTENHOVI-ASPA Latinan ja Suomen yhteydet ovat kiistattomat. Ajatelkaapa esimerkiksi latinan

‘laudare’, ‘kylpeä’ verbiä. Meillähän on saunassa lauteet, joten sanoilla täytyy olla yhteinen alkuperä.

DE SELBY Hetkinen, hetkinen. Miksi kiistellä muinaiskielistä, kun voimme tutkia asiaa käytännöllisesti nykyhetkessä. Jonkin asian, tässä tapauksessa paikkakunnan, todellisen olemuksen saamme selville, jos kykenemme palauttamaan sitä kuvaavan sanan alkuperäiseen ääntiöasuunsa.

— Mikähän se olisi Oulun tapauksessa?

...

DE SELBY Olen tarkkaillut tarkoituksella erästä Oula -nimistä pikku-poikaa.

VAHTOLA Ovatkohan Oula ja Oulu samaa alkuperää?

DE SELBY Alkuperäiseltä ääntiöasultaan kyllä. Tarkkailemani Oula-poika on erittäin energinen lapsi. Hän ei malta pysyä paikoillaan ja mieluiten hän liikkuu juoksemalla.

Oulan äiti vahvisti havaintoni:
juokseminen on pojan luonto.

— Juokseva Oulu... Saammeko
lisävahvistusta 'tulviva vesi' teori-
alle 'juokseva vesi' muodossa?

VAHTOLA Pöh!

DE SELBY En minäkään tästä yhtey-
destä pidä, mutta niin se näyttäisi
olevan.

SAARIKIVI Labiaalivokaalista ja -l-ai-
neksesta koostuvat joennimet ovat
hyvin yleisiä laajoilla alueilla Itä-
Euroopassa. Useimmissa tapauk-
sissa niille on mahdollista esittää
jokin suomalais-ugrilainen etymo-
logia, mutta eräät, kuten Venäjän
keskeisimmän joen Volgan nimi,
ovat hämäriä. Myös Oulu-nimen
etymologisessa selittämisessä yhtey-
s Pohjois- ja Keski-Venäjän mo-

niin samankaltaisiin nimiin on pidettävä mielessä.

WIK Eivät suomalaiset ole Volgan mutkasta. Ei, ei, ei, ja vielä kerran ei!

— Emme kai lyö hanskoja tiskiin?

PROUST Avartakaamme geograafista aluetta. Jos Ou'ta pidetään käsittelemättömänä, niin miten selittäisitte Iin? Jos Tornio- ja Kemijoet ovat...

VAHTOLA Siis hämäläiskielistä tulleet 'keihäs' ja 'kova, huonokasvuinen kenttä'.

PROUST ...pari, niin ovat samalla lailla Oulu- ja Iijoet.

VAHTOLA Ii -nimi on selvittämätön.

SAARIKIVI Ja niin myös Oulu.

— Mutta emmekö me kaikki ole jo

tulleet siihen tulokseen, että ‘Oulu’ tarkoittaa vettä muodossa tai toisessa, virtaavana, juoksevana tai tulvivana menneen talven lumena.

SAARIKIVI Ehkä. Sikäli kuin suurten jokien nimiä voidaan etymologisesti tutkia, vaikuttaa siltä, että monia niistä on alun perin kutsuttu yksinkertaisesti ‘joeksi’ tai ‘suureksi joeksi’. Esimerkiksi Kymi, Suomenlahteen laskevan suuren joen nimitys, on käytössä myös murrenasanana, joka merkitsee ‘suurta jokea’. Samoin Tenojoen nimen taustalla oleva saamelainen sana ‘deatnu’ merkitsee vain ‘suurta jokea’.

— Mutta erimielisyyttä meillä on siitä, mistä ovat nimeäjät tulleet ja mitä kieltä he ovat puhuneet?

WIIK Eikä ole! Pöljän kulttuurin ihmiset ovat nimen antaneet.

VAHTOLA Hämäläiset.

— Karjalaiset? Novgorodin venäläiset?

WETTENHOVI-ASPA Roomalaiset.

VINCI Troijalaiset. Nykyinen Suomen Toija oli mahtavan, muinaisen Troijan kaupungin oikea sijaintipaikka. Ei se Aasiassa ollut.

PROUST Jos tämä aloitetaan, niin gallialaiset...

— Entäpä savolaiset? Heille ei kunniaa varmaan kukaan ole antamassa?

SILTAVAHTI Vaikka ehtiväisiä ovatkin, eivät ole sentään Oulua ehtineet nimetä.

VAHTOLA Laanila tulee Laanisen suvun, Värttö Värttöisen, Hiironen Hiironen, Taskila Taskisen, Pikkarala Pikkaraisen, Kurkela Kurkisen, Parkkisenkangas Parkkisen ja Maikkula Maikkusen suvun nimestä. Lähes kaikki olivat savolaisia.

— Kolarihan tulee savolaisesta Pekka Kolarista, joka muutti sinne joskus 1580-luvulla?

VAHTOLA Kyllä.

— Mutta ketä täällä keskiajalla oikein asui? Eikö olisi luontevinta ajatella heidän nimenneen jokisuiston markkinapaikan.

SILTAVAHTI Venäläisillä oli täällä 1300-luvulla linna, jo mainittu kastelli.

JAAKKOLA Vaikka Pähkinäsaaren rau-

hanraja Pattijoelle kulkikin, ei täällä venäläisiä sentään asunut.

VILKUNA Vain Pyhäjoelle saakka raja kulki. Olen asian jalan tarkistanut.

GALLÉN Norgorodin ja Ruotsin yhteistä aluetta tämä oli. Eikä erämaissa muutenkaan niin tarkkaa ollut.

JAAKKOLA Ei ikinä! Ei Suomella koskaan ole voinut mitään yhteistä verivihollisensa kanssa olla. Ei!

STURE Onneksi heitin sopimukset mereen matkalla Tukholmaan vuonna 1501, olisi loppuneet teiltä muuten työt...

SILTAVAHTI Venäläiset täällä olivat. Hämäläiset ja savolaiset yhdessä ne täältä pois ajoivat.

— Entäs saamelaiset, eikö heitä asu-

nut koko maassa Uttamaata myö-
ten, Oulujärven rannoillakin vielä
1500-luvulla?

VAHTOLA Kyllä.

PIRINEN Pohjois-Savosta viimeiset
porosaamelaiset muuttivat pois
1660-luvulla.

ENBUSKE Keskiajalla Pohjois-Suomi
on ollut kansainvälinen ja moni-
kulttuurinen alue. Niin kuin nykyi-
sinkin. Maa, kansat ja kulttuurit.

— Onko käynyt niin kuin Pohjois-
Amerikassa? Intiaanit ovat nimen-
neet paikat, mutta valkonaamat
ovat kolonisoineet parhaat maat ja
mannut, Iowat, Minnesotat ja Da-
kotat, jättäen alkuperäisväestölle
vain kituliaita reservaatteja.

ENBUSKE Ei suomalaisten toimintaa

voi sanoa “kolonisaatioksi”. Se ta-
pahtui ajallisesti nopeasti ja väki-
vallattomasti.

— Intiaanithan toivottivat eurooppa-
laiset tervetulleiksi ja antoivat hei-
dän asettua maahansa ystävinä. Ei-
kö mitään analogiaa siis voi tehdä?

ENBUSKE Suomalaiset eivät harjoitta-
neet “kolonisaatiota”. Saamelaiset
integroituvat osaksi suomalaisuut-
ta aloittaessaan maanviljelyn. Ei
ole käyty saamelaiissotia niin kuin
intiaanisosotia.

PROUST Ennen kuin äidytte sotimaan,
saanko palauttaa keskustelua hie-
man taaksepäin?

ENBUSKE Se sopinee.

PROUST ‘Oulu’ tarkoittaa siis vettä,
muodossa tai toisessa. Nimeämis-

aikaan täällä on asunut useita eri kansallisuuksia, useita eri kulttuurreja sekaisin. Saamelaisia...

WIIK Pöljän ihmisiä!

PROUST ...suomalaisia eri heimoista, hämäläisiä, savolaisia, karjalaisia...

SILTAVAHTI Venäjän karjalaisia.

VAHTOLA Inatin nimi lienee alunperin karjalainen henkilönnimi, joka johtuu ortodoksisesta ristimänimestä Ignatios, venäjän 'Ignatij'. Useita Ignatti -nimisiä karjalaisia kävi Oulun satamassa kaupankäynnissä 1500-luvulla.

PROUST ...ruotsalaisia...

VAHTOLA Toppila -nimi johtuu 1500-luvulla taloa asuneen Kristofferin nimestä; se vääntyi muotoihin Kristoppi ja Toppi.

PROUST ...saksalaisia...

VAHTOLA Nimi Hintta johtuu sak-
salaistyyppisestä henkilönnimestä
Hintza.

PROUST ... ja ehkäpä joku ranskalai-
nenkin?

...

PROUST Mutta kaikille kelpasi yhteiseksi nimitykseksi tälle paikalle Oulu.

SILTAVAHTI Paitsi ruotsalaisille. Heille tämä on Uleåborg.

— Huomaan mitä ajat takaa, Proust!

DE SELBY Oletteko perehtyneet atomiteoriaan tai kuulleet puhuttavan siitä?

— Oulun takana on monta eri nimeäjää.

DE SELBY Hämmästyisittekö, jos kuulisitte, että se vaikuttaa myös tässä kaupungissa? Se aiheuttaa ennenkuulumatonta tuhoa. Puolet asukkaista kärsii siitä, se on pahempaa kuin isorokko!

— Kaupungin suuruus ja voima on lähtöisin siitä, että sillä on monta eri historiallista juurta, ei vain yhtä.

DE SELBY Tämä atomiasia on hyvin konstikas teoreema. Atomit ovat hyvin pieniä ja koko ajan erittäin nopeassa liikkeessä. Niinpä kun ihminen koskettaa jotakin, vaihtuu atomeita. Jos ihminen on tekemisissä paljon jonkin yksittäisen esineen tai olion kanssa, atomien myötä siirtyy osa hänen persoo-

nallisuudestaan koskettelun koh-
teeseen. Ajatelkaapa vaikka miten
koiran omistajien usein sanotaan
olevan koiriensa näköisiä: osa
omistajan persoonallisuudesta on
siirtynyt koiraan ja päinvastoin.

— Oululaisuus siis merkitsee jo pe-
rustaltaan moninaisuutta, moniar-
voisuutta? Paitsi ruotsalaisuutta,
jos ilkiästi sanotaan...

DE SELBY Atomeita saattaa vaihtua
myös maaperän kanssa. Voi kemi-
läisiä, pitkään siellä asuneista tulee
kovia ja huonotapaisia. Voi tornio-
laisia, heistä tulee pisteliäitä. Mutta
oululaisista...

PROUST Ajattelin olla sanomatta mi-
tään, mutta mielenkiintoni heräsi.
Millaisia ihmisiä tulee Oulun asuk-
kaista? Perinteellisestihän vesi on

elämän lähde ja synnyinpaikka. Tulviva vesi viittaa vedenpaisumukseen, joka uudistaa ja puhdistaa, toisin sanoen muuttaa kaiken eteläsaamen äuloksi, menneen talven lumeksi. Millainen on sen vaikutus ihmisluontoon?

DE SELBY Pelottava. Tiedä sitten onko tällainen jatkuva puhdistautuminen ja synnin karkotus pitempiaikaisen ihmiselon kannalta hyödyllistä.

SILTAVAHTI Entinen kadotetaan ja “poltetaan kuin puutalot Oulusta”. Herranen aika. Lestadiolaisten Oulunsalo on kuin synninkarkotuksen alho. Uudestisyntymiselle tehdään jatkuvasti tilaa.

MUSEOVIRASTO “Puutalo Oulussa” ei sinänsä merkitse sitä, että se olisi

valtakunnallisesti arvokas suoje-
lu-
kohde.

[VÄLIHUUTO] Vesi on elämälle välttä-
mätön elementti, mutta ei sellaise-
naan nautittuna.

FREUD Vesi on tiedostamattoman pe-
russymboli. Se voi olla vaarallinen,
jos se ylittää ihmisen kestäkyvyn
rajat.

— Tiedostamaton... Onko jujusi
tässä, Proust?

PROUST Ehkä.

— Karkotamme toiseutta pois, yri-
tämme uudestisyntyä ilman toista,
muukalaista, me suomalaisparat.
Yritämme olla monokulttuuri vaik-
ka sitä emme ole?

PROUST Ehkä. Se on teissä, vain te
voitte siihen vastata.

— — —